

“Rahvusvahelise reaktsiooni poolt Olümpiamängude ümber sepitsetud sehkendamine ei andnud dividende ...”

KGB-teaduslik artikkel Tallinna Olümpiaregatiist “Kõrgkooli töödes”

Tiit Noormets

Moskva olümpiamängude Tallinna purjespordiregatt 1980. aastal oli Tallinna pika ajaloos tähelepanuväärne sündmus, mille tähtsus ja mõju ulatus kaugele üle spordiilma piiride. Seetõttu võib ka allikaid ja andmeid tollaste sündmuste ja olude kohta leida väga laialdaselt, mõnikord ka lausa ootamatutest kohtadest. Üks selliseid on siin – vene keelest tõlgituna taas avaldatav artikkel “Olümpia-80 julgeoleku tagamise kogemusest Tallinnas”, mis ilmus esmaselt juba 1981. aastal tagasihoidliku nimega väljaandes “Kõrgkooli tööd”, nr. 24. Missuguse kõrgkooli ja millist laadi töödega tegu oli, selgitab väljaande kaas täieliku selgusega – väljaandjana on kirjastanud F. E. Dzeržinski nimeline NSVL Riikliku Julgeoleku Komitee Oktoobrirevolutsiooni ordeniga Punalipuline Kõrgkool ning selle pika nimetuse all märkus “Täiesti salajane”. 1930. aastal OGPU Tsentraalkooli nime all Moskvas asutatud kõrgem õppeasutus “tšekistlike kaadrite ettevalmistamiseks ja ümberõppeks” oli tõeliselt suur kool kümnete teaduskondade ja erikursustega, kümnete tuhandete lõpetajate ja tuhandete nimetustega õppe- ja teaduskirjandust.¹ Kooli publitseerimistoodang oli sellele riigile ja ajastule omaselt laia ampluaaga. NLKP juhtiva osa ülistamine

Nõukogude julgeolekuorganite töös või näiteks Hiina maoistide paljastamine kuuluvad tänapäeval pigem ajalooliste kurioosumite valdkonda, kuid suurem osa neist kirjatöödest olid siiski praktilised õpikud-käsiraamatud-teatmikud luure- ja vastuluuretoöst ning sellega liituvast, nagu psühholoogia, Nõukogude jurisprudents, kõikvõimalikud andmed vaenlaste – välisriikide luured, emigrantide organisatsioonid – kohta jms. Sellistena pakuvad need viimased ka tänapäeval huvi, vahest isegi laiemalt kui ainult KGB ajaloo uurimisel. Kontsentreeritud kujul leiduvad kõik need teemad 1970. aastal ilmuma hakanud mahukates artiklikogumikes “Kõrgkooli tööd”, millega tutvumiseks senini Eestis aga võimalused puudusid. Leedu NSV KGB likvideerimisel ja varade ülevõtmisel saadi muu hulgas ka selle väljaande komplekt ja tänu leedu kolleegidele on nüüd suurest hulgast artiklitest olemas valguskoopiad Riigiarhiivis (Riigiarhiivi raamatukogus Tallinnas, Tõnismägi 16), sealhulgas ka siin avaldatav artikkel. Viimase lugemiseks tuleb varuda aega ja kannatust, kuna see on kirja pandud lausa klassikalises Nõukogude ideologiseeritud kantseliidis, andes aga samas vähemalt osalise ülevaate KGB tööst ja selle tulemustest.

¹ Kooli ajaloost ja tegevusest annavad põhjaliku ülevaate artiklid “Kõrgkooli töödes” nr. 21, Moskva, 1980.

Olümpia-80 julgeoleku tagamise kogemusest Tallinnas

1. järgu kapten V. A. Poljanski

Moskva Olümpiamängud, mis on jäänud juba ajalukku, olid suursündmuseks mitte ainult spordivalas. Seltsimees L. I. Brežnev ütles Kasahhi NSV ja Kasahstani Kommunistliku Partei 60. aastapäevale pühendatud pidulikul istungil Alma-Atas: “Olümpiamängud toimusid üldrahvaliku hinnangu järgi suurepäraselt, see oli spordi ja rahvaste sõpruse tõeline pidupäev, häbiväärsesse olukorda aga sattusid selle vaenlased.” Rahvusvahelise reaktsiooni poolt Olümpiamängude ümber sepi- setud sehkendamine ei andnud selliseid dividende, nagu nad lootsid.

Selles, et Olümpiamängud toimusid kõrgel organisatsioonilisel tasemel, et vaenlastel, eelkõige tema luure- ja teiste eriteenistuste näol, ei õnnestunud mustata seda ülemaailmset pidu, on mitte väike teene ka nõukogude tšekistidel.

Kindla panuse Olümpia-80 vastuluureala tagamisse andis ka F. E. Dzeržinski nim. RJK Kõrgkooli isikkoosseis. Vastavalt NSVL RJK Kaadrite valitsuse jaotuskavale ja keskaparaadi operatiivsete allüksuste ning rea RJK kohalike organite kavadele formeeriti kooli alalisest ja kursuslaste koosseisust ligi nelikümmend erineva suurusega operatiiv-toimkonda. RJK KK sajad sõjaväelased praktika-allüksuste juhtimisel töötasid edukalt Baltikumist kuni Vaikse ookeanini nendele kinnistatud mitmesugustel tööloikudel. Vaatamata sellise sündmuse, nagu möödunud mängud, erakordsusele ja isegi unikaalsusele, võib hinnata, et tšekistide poolt seoses sellega läbiviidud töö sisaldab palju õpetlikku ja kasulikku tulevikuks. V. I. Lenin ütles, et “läbimõeldud ja hoolikalt, ühise tööga, ühiste jõupingutustega ... **läbitöötatud praktiline kogemus**” peab alati olema “kasutatav”.²

Seda arvestades autor, kes osales Kõrgkooli operatiiv-toimkonna koosseisus Olümpia purjespordiregati (OPR-80) julgeoleku tagamisel Tallinnas, üritab käesolevas artiklis jagada mõningaid arvamusi toimkonna poolt tehtud tööst.

ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee käsutusse saadeti kaheks kuuks 50 isikut kooli alalisest ja õppurkoosseisust, keda võib lahendatavate ülesannete iseloomu ja töötingimuste järgi jagada tinglikult kaheks. Ühe osa (neile pööratakse allpool põhiline tähelepanu) moodustas 40 kursuslast, kes olid lõpetanud vastuluureteaduskonna nr. 2 kolmanda või neljanda kursuse, ja viis ohvitseri alalisest koosseisust (peamiselt eridistsipliinide õppejõud). Kursuslased suunati lahendama operatiivküsimuste kompleksi, kasutades selleks Olümpiakülas elavate regatist osavõtjate teenindajate positsiooni hotellis “Sport” Olümpiapurjespordikeskuse (OP) territooriumil. Ohvitseride ülesandeks oli põhiliselt kursuslaste töö organisatsiooniline ja muu töö tagamine ning kollektiivis vajaliku korra hoidmine. Tallinnas viibimise esimesest kuni viimase päevani olid kõik 45 isikut majutatud Olümpiakülas (ENSV RJK 5. osakonna objekt), kus nende käsutuses oli üks selle elublokkidest. Toimkonna teise 3-liikmelise grupi kohta antakse selgitused allpool.

Komandeeringule eelnes üpris suur ettevalmistustöö. Operatiiv-toimkond formeeriti rohkem kui pool aastat enne väljasõitu. ENSV RJK palvel lülitati sinna kursuslased, kes valdasid kokku seitset võõrkeelt, sh. selliseid vähelevinud keeli nagu hollandi, rootsi jm. Kõik need kursuslased läbisid edukalt ühiskondlik-poliitilise atesteerimise osalemise Olümpiamängude tagamisel.

Kursuslaste tšekistlik ettevalmistus teostati kooli operatiiv-toimkondadele kehtestatud spetsiaalse kompleksskursuse “Olümpia-80 vastuluurealane tagamine” raames. Suur tähelepanu pühendati Olümpiaharta iseseisvale tundmaõppimisele, aga samuti propagandistlike ja teiste materjalide,

² V. I. Lenin. Polnoe sobranie sočinenii. (Kogutud teoste täielik väljaanne vene keeles), 40. kd., lk. 142.

mille olid mängudeks ette valmistanud NSVL Spordikomitee, ajakirjandusagentuur "Novosti" ja "Dünamo", tundmaõppimisele. Kursuslasi tutvustati üldjoontes tulevaste hotellitöö alaste ülesannetega.

Suur tähtsus, eriti mobiliseerivas plaanis, oli 16. aprillil 1980. a. toimunud NSVL RJK 5. Valitsuse juhtkonna kohtumisel kursuslastega, mis oli pühendatud olümpialaste hotellialasele teenindamisele Moskvast ja Tallinnas. Seal kõnelenud kindralleitnant F. D. Bobkov andis ülevaate lähenevate Olümpiamängude ümber kujunenud operatiivolukorrast, formuleeris selgelt kohalolijate tulevase töö põhilised ülesanded ja iseärasused, vastas üksikasjalikult nende arvukatele küsimustele.

Toimkonna ettevalmistus nii tšekistlikus kui tööalases plaanis toimus suurima konkreetisusega Tallinnas. Esimese kolme päeva jooksul esinesid isikkoosseisu ees põhjalike ettekannete ja teadaannetega vabariikliku Riikliku Julgeoleku Komitee juhid V. E. Porõvkin ja A. I. Ljaptšihin, organi peamiste allüksuste juhtivad ja mõned operatiivtöötajad. Tolleks ajaks vabariigis, linnas ja tulevase töö konkreetsetel objektidel ning lõikudes kujunenud operatiivolukorra analüüsi alusel seletasid nad üksikasjalikult, millised on toimkonna liikmete roll ja koht OPR-80 tagamise abinõude üldises süsteemis, mida ja kus võib oodata vaenlaselt ja kuidas tuleb tegutseda ühes või teises situatsioonis. Töökorras harjutati kursuslaste personaalse paigutuse küsimusi, nende lülitamist väljatöötatud sidesüsteemi Olümpiaküla operatiivstaabiga ja palju muud.

OP töötajad viisid kursuslastele läbi õppused nende ettevalmistamise alal stjuuardikohustuste täitmiseks, tuleohutuse eeskirjade järgimiseks ja vajaliku sanitaar-epidemioloogilise režiimi hoidmiseks Olümpiaküla tingimustes, tutvustasid detailselt võõrastemaja ja nendele kinnitatud tööloikudega, varustasid kõige vajalikuga tööks ja elamiseks. Tuleb märkida, et kohustuslikud sanitaarraamatud vormistati kursuslaste jaoks erakorraliselt ENSV RJK Tehnilise teeninduse osakonna kaudu (see küsimus oli varem kahe silma vahele jäänud, lisaks sellele oli Moskvast tehtud kooleravastase kaitsesüstimise tõenditel hooletuse tõttu kooli sõjaväeosa number). Kõik kursuslased tegid kohustusliku sanitaarmiinimumi arvestused.

Vajalik on ENSV RJK juhtkonna poolt toimkonna saabumisele õige tähtaja määramine – nädal aega enne teenistusse astumist. Selle aja jooksul sai ilma kiirustamise ja segadusteta, asjalikult lõpetada isikkoosseisu ettevalmistamise, lahendada põhilised organisatsioonilise iseloomuga küsimused. Eriti palju pühendasid sellel alal kooli isikkoosseisule tähelepanu ENSV RJK juhtivad töötajad P. M. Ovetškin, R. A. Sillar ja J. J. Ernits.

Ettevalmistaval etapil anti märkimisväärne koht kattelegendide väljatöötamisele nii kogu toimkonna kohta tervikuna kui ka igale ohvitserile ja kursuslasele eraldi. Juba enne ärasõitu Moskvast oli kooskõlastatult ENSV RJK-ga otsustatud, et isikkoosseis tuleb üliõpilaste, õppejõudude ja administratsiooni esindajatena ühest Moskva pedagoogilisest instituudist, kus tõesti valmistatakse ette teatud võõrkeelte oskusega isikuid. Kõigil komandeeritutel oli tähtis teada mitte ainult instituudi nimetust, vaid ka selle aadressi, ühiselamu aadressi, õppeaineid, mõnede ametiisikute nimesid ja teisi andmeid, mille kohta ohvitseri ja kursuslasi õigeaegselt informeeriti. Üldise legendi raamides mõtles igaüks endale isikliku legendi. Legendeerimise usaldusväärsuse jaoks võeti arvesse ka sellised küsimused nagu kursuslaste "üliõpilaste" väljanägemine, nende vastastikused suhted ohvitseridega jm. Enne väljasõitu komanderingusse kontrolliti legendide omandamist ja mõningaid teisi valmisoleku küsimusi. Toimkonna liikmete isiklikud dokumendid, mis tõendasid nende kuulumist RJK organitesse, asusid kogu Tallinnas viibimise perioodi jooksul hoiul kohalikus riikliku julgeoleku komitees. Oli korraldatud isiklike kirjade saamine ja saatmine, mille jaoks oli tehnilise teeninduse osakonna kaudu postkontoris aboneeritud eraldi postkast, aga organiseeritult kogutav väljaminev post viidi (harilikult ohvitseri poolt) OP-st välja. Komanderingus viibimise vajalik režiim oli taga-

tud ka mõistlike piirangutega toimkonna liikmete ringiliikumisele Olümpiakeskuse territooriumil: akrediteerimisdokumendid vormistati sellisel viisil, et ohvitseridel ei olnud sissepääsu pressikeskuse tsooni, aga kursuslased võisid üldse olla ainult võõrastemaja "Sport" ruumides.

Koos üleminekuga OP valve tugevdatud variandile (24. juunil) asus isikkoosseis täitma neile antud ülesandeid. Kursuslased suunati esmajärjekorras hankima tšekistlikku tähelepanu väärivat informatsiooni rahvusmeeskondade (eelkõige mittesotsialistlike maade omade) kohta, ja seda olümpialaste ruumides kõige operatiivset tähtsust omava avastamise, nende elutsoonis visuaalse jälgimise, välismaalaste vahel peetud kõnelustest huvipakkuvate andmete tabamise teel.

Stjuuardi töö iseloom piiras iseenesest isiklikku suhtlemist meeskondade liikmetega, kuna sportlaste ja sellise taseme teenindava personali vahel peab hoidma teatud distantssi, mis vastab loomulikule ja üldtunnustatud käitumisviisile. Samuti tuli arvesse võtta, et mida tihedam on kursuslaste suhtlemine välismaalastega, seda raskem on kursuslastel kinni pidada kattelegendist. Selge on samuti, et kursuslase dešifreerimine tema RJK organites teenimise käesoleval etapil võib viia tõsiselt ebasoovitavate tagajärgedeni tulevikus, kui tal tuleb töötada seni veel teadmatus operatiivtegevuse loigus. Kursuslaste jaotamisel tööle Olümpiakülas selgus, et üks neist oli juba eelneva operatiivpraktika perioodil rakendatud tööle selle riigi spordiringkondade esindajatega, kelle meeskonna juurde ta oli ette nähtud kinnitada, ja ei olnud välistatud võimalus kokkupuutumisest juba tuttavate välismaalastega. Seetõttu määrati talle teine töökoht. Kursuslastel ei soovitatud reeglina kasutada oma võõrkeelteoskusi täielikult, kuigi sellest oli muidugi erandeid, vastavalt konkreetsele olukorrale ja operatiivkaalutlustele.

ENSV RJK poolt väljatöötatud töö organiseerimise ja sidepidamise skeem nägi ette, et töökohtadel viibimise ja oma põhikohustuste täitmise ajal meie kursuslased alluvad nii töö- kui operatiivplaanis korruse-korrapidajatele, kelle rollis olid RJK kõrgemate kursuste (Minski linn) kursuslased. Viimased määrasid ettenähtud korras "üliõpilasi" tööle, saatsid ära selle lõpetamisel, võtsid neilt vastu operatiiv-informatsiooni, mis jõudis edasi operatiivstaapi, andsid kursuslastele edasi sealt saabunud tšekistliku iseloomuga korraldused. Iga selline korrapidaja juhtis olümpialaste elutsoonis 6–8 stjuuardit. Mõlema õppeasutuse kursuslased töötasid üksmeelselt, tihedas kontaktis, kõrge ja vastastikuse vastutuse tunde ühise töö saatuse ees.

Tundub, et alaliste korrapidajate asendamine RJK kõrgemate kursuste kuulajatega ei olnud mitte kõige edukam ülesande lahendus. Kuna neil ei olnud veel piisavat tšekistlikku ettevalmistust ega mingit praktilist kogemust, ei suutnud nad oma tasandil aeg-ajalt õigesti reageerida muutustele olukorras, saadud informatsioonile ega anda asjalikke korraldusi ja nõuandeid RJK Kõrgkooli kursuslastele. Lisaks sellele lõi nende võõrkeelte mitteoskamine barjääri suhtlemisel olümpialastega, kuigi nende ametikoha positsioonilt oli see suhtlemine õigustatud ja vajalik. Kui kursuste kuulajate asemel oleks kasutatud kogenud operatiivtöötajaid, oleksid need toonud rohkem kasu nii eelseisvate ülesannete lahendamise kui ka tulevaste tšekistide praktilise ettevalmistamise vaatepunktist.

Teenistuse ajal saadi kooli kursuslaste poolt üsna palju operatiivset huvi pakkuvaid andmeid. Sealhulgas selgitati nende poolt välja rida meeskondade liikmeid, keda erinevatel põhjustel (erandlik seisukoht oma kollektiivis, vene keele oskuse varjamine, erinemine tõelistest purjetajatest, erakordne huvi ümbritseva vastu, aktiivne suhtlemine nõukogude inimestega jm.) võis kahtlustada kuulumises välismaistesse eriteenistustesse. Kursuslaste poolt anti operatiivstaabile üle hulgaliselt välismaalaste juures avastatud aadresse, telefoninumbreid ja teisi märkmeid. Üksikutes meeskondades avastati nende poolt negatiivse ja nõukogudevastase iseloomuga trükiseid. Kursuslaste poolt fikseeriti üksikute välismaalaste tegevust, mis näitas püüdlusi avastada operatiivtehnikat, samuti kehtestatud elamiskorra rikkumisi mõnede välismaa kodanike poolt. Isikkoosseisu terav-

datud valvsustunde pidev ülalhoidmine võimaldas välja selgitada üksikud eksimused objekti valve ja läbilaskerežiimis.

Üksikute välismaalaste poolt leidsid kursuslaste suhtes aset provokatsioonilis-kontrolliva iseloomuga tegevused (mitmesuguste silmatorkavate kirjakeste nähtavale jätmise lootuses tabada nende uurimisel ja kopeerimisel, ettepanekud valuuta- ja teiste ebaseaduslike tehingute sooritamiseks, vihjed julgeolekuteenistusse kuulumisele jne.).

Kuid Kõrgkooli kursused reageerisid neile provokatsioonidele õigesti ega võimaldanud kompromiteerida OPR-80 organiseerimist.

Kursuslaste ametiseisundit kasutati operatiiv-tehniliste vahendite kasutamiseks vastuluure ülesannete lahendamise eesmärgil. ENSV RJK juhtkonna otsusel töötlesid kaks neist salajase kõnekontrolli tulemusi.

Kõik kursused lahendasid operatiivküsimusi suure innuga tulemuste saavutamiseks, kuigi sealjuures ei õnnestunud vältida ka mõningaid vigu. Operatiivstaap teostas vastavalt sündmuste käigule nende tegevuse korrektsiive, mis oli põhiliselt suunatud sellele, et hoida kursuslasi liigsest aktiivsusest ja julgustada neid sissekukkumise eest. Positiivsest küljest näitasid ennast operatiivülesannete täitmisel V. V. Sudakov, V. M. Markovitš, V. V. Mihhailov, A. V. Aleksejev, S. V. Kolesnikov, V. G. Solovjov, A. S. Sokolovski, A. I. Vinogradov, O. P. Kljatski, N. A. Silko, V. A. Rozov, A. A. Koronets, S. A. Lukašev ja teised.

Üldiselt edukalt töötasid kursused ka tööülesannete täitmisel, mis olid antud neile kui võrastemaja teenindajatele. Kõrgendatud (võrreldes koosseisulisega) ametikoormus: administratsiooni palvel rea tööde täitmine, mis ei olnud otseselt nende töötajate kohustuseks, kelle funktsioone täitsid kursused; puhkepäevade ja mingisuguste vahetuste puudumine (kogu teenistusperioodil olid nad kasarmeeritud ja linna lubati ainult kaaluvatel põhjustel rangelt määratud ajaks, millega tagati mitte ainult eesisevate ülesannete pidev lahendamine, vaid ka toimkonna mobiilsus ettenägematute asjaolude korral); väljakutsed töökohale hilisõhtusel (ja isegi öisel) ajal; vajadus kaks korda päevas endale ise süüa teha kohaletoodud produktidest – kõik see nõudis igalt kursuslaselt igapäevast pingutamist, kõrget organiseeritust ja kohusetundlikku töösse suhtumist.

Kursuslaste kõrge teadlikkus ametikohuste täitmisel võimaldas neil olla pidevas valmisolekus ootamatute korralduste täitmiseks.

Nii näiteks, kui 21. juuli ööl tekkis tuletõrjesüsteemi tööle hakkamise tagajärjel tugev uputus ühes OP abiruumis ja administratsioon nõudis erakorralist abi, suutis häire korras välja saadetud grupp koosseisus 15 inimest avariitagajärjed lühikese ajaga täielikult likvideerida.

Grupile antud ülesannete eduka lahendamise huvides organiseeriti toimkonna elutsoonis korrapidamine. Teenistuses oli igapäevaselt ohvitser ja üks-kaks kursuslast. Kursused kontrollisid sissepääsu hoonesse ja isikkoosseisu kohalolekut, tagasid telefoniside, valvasid korra järele tsoonis. Korrapidajaohvitser võttis vastu kursuslaste suulisi ettekandeid tehtud töö kohta, arutas nende operatiivtegevust, selgitas tekkinud küsimusi ja andis nõuandeid edasiseks, konsulteerides vajaduse korral operatiivstaabiga. Sellega stimuleeriti kursuslaste aktiivsust, võeti arvesse ja hinnati igaühe tehtut eraldi, tagati omandatud kogemuste kiire levitamine, kindlustati peamine kanal kursuslaste poolt informatsiooni edasiandmiseks ja nende juhtimiseks.

Õhtusel ajal peeti sageli lühikesi (10–20 minutit) üldkogunemisi-nõupidamisi, kus anti uusi juhiseid ja soovitusi, lahendati üksikuid kõrvalekaldeid kinnitatud nõuetest, arutati erinevaid tekkinud probleeme. Ohvitseride ja kursuslaste pikaajaline ühiselu ja pidev suhtlemine aitas kaasa kursuslastega individuaalse kasvatustöö läbiviimisele. Teenistusest vabal ajal tekkisid sundimatud vestlused, kus puudutati noore tšekisti töö ja elu mitmesuguseid aspekte.

Aktiivselt töötasid kursuslaste parteigrupp ja komsomoligrupp, mille juhatajaid instrukeeriti enne Moskvast ärasõitu kooli ja teaduskonna parteikomiteedes. Tallinnas seati sisse tõine kontakt ENSV Riikliku Julgeoleku Komitee parteikomiteega, mille sekretär B. P. Naboka kohtus korduvalt toimkonna aktiiviga, andes vajalikke juhiseid ja nõuandeid. Mõned kooli kommunistid osalesid ENSV RJK parteiaktiivi koosoleku töös, mis peeti 26. juunil ja oli pühendatud Olümpiaregati tagamise ülesannetele. Kogu perioodi jooksul peeti mõned partei-komsomoli üldkoosolekud, kus arutati aktuaalseid teenistuslikke ja eluolulisi küsimusi, sealhulgas üksikuid puudujääke kursuslaste käitumises. Mingeid protokolle sealjuures ei peetud. Päevakajalistele sündmustele ja tekkinud probleemidele andis operatiivselt vastukaja kollektiivi poolt valitud “Molnija” toimetuskolleegium, mis andis välja neli numbrit ajalehte.

Arvestades toimkonna olukorra spetsiifikat oli tähtis luua kõik võimalikud tingimused kursuslaste vaba aja normaalseks ja mitmekülgseks veetmiseks. Sellel eesmärgil pandi operatiivtoimkonna liikmete elukohta värviteleviisor, olid mitmesugused mängud (male, kabe, doomino jm.), regulaarselt toimetati kohale perioodikat. ENSV KGB parteikomitee formeeris toimkonnale väikese raamatukogu populaarteaduslikust ja ilukirjandusest. Nende abil korraldati ka kaks ekskursiooni Tallinnas. Kohalikud seltsimehed varustasid kõik toimkonna liikmed linnaplaanide ja transpordiskeemidega. Isikkoosseis kasutas organiseeritult ja regulaarselt võõrastemaja saunu, spordisaali ja ujumisebasseini, osales süstemaatiliselt nõukogude kinofilmide vaatamisel interklubis. Väikeste gruppidena külastasid kursuslased linnas mõningaid üritusi, mis toimusid Olümpia kultuuriprogrammi raames.

ENSV RJK töötajad ja OP administratsioon hoolitsesid isikkoosseisu eest igakülgsest. Kõik see aitas kaasa toimkonna liikmete ametiaktiivsuse tõstmisele, kollektiivis terve õhkkonna loomisele, psühholoogilis-moraalse väsimuse ületamisele.

Tuleb märkida ka üksikuid puudujääke toimkonna ettevalmistamisel.

Tuleb tunnista, et selline organisatsiooniline küsimus nagu kursuslaste õigeaegne varustamine vormirõivastega³, mis nõudis ENSV RJK juhtkonnalt nii suuri jõupingutusi, oleks põhimõtteliselt võinud leida lahenduse, ja mitte vähem edukalt, juba Moskvast. Rida asjaolusid tegi kohapeal keerukaks toimkonna usaldusväärse legendeerimise (vajadus suhelda objektil RJK ametlikult esinevate töötajatega, seda eriti esialgu, koosseisulise teenindava personali “üliõpilastega” asendamise fakti ebatavalisus jm).

Kuigi tõine kontakt RJK KK ja ENSV RJK vahel oli sisse seatud juba ammu enne väljasõitu Moskvast ja telefoni teel arutati läbi paljud eesmiseva komandeeringu küsimused, oleks selle erakordsuse ja teatud keerulisuse tõttu olnud tõenäoliselt kasulik kooli esindajate eelnev sõit Tallinnasse, et koos kohalike seltsimeestega aegsasti läbi töötada kõik päevakorras olnud küsimused.

Kooli toimkonna koosseisus oli ka teine grupp, mille moodustasid viis noort ohvitseri, kes olid lõpetanud RJK KK erinevad teaduskonnad 1980. a. maikuus ja saanud töölesuunamise ENSV RJK-s, kuid olid kuni Olümpiamängude lõpuni arvel koolis. Tallinnas määrati nad, nende tulevast tööd arvestades, 2. osakonna ja juurdlusosakonna vastavatesse operatiiv-allüksustesse, kus nad olid kogu OPR-80 tagamise perioodil. Nad elasid teistest toimkonna liikmetest eraldi ning nende töö- ja puhkerežiim määrati täielikult ENSV RJK juhtivate ja operatiivtöötajate poolt.

Pärast teenistuse lõppu andsid need töötajad iga kooli lõpetaja kohta ainult positiivse iseloomuga hinnanguid. Tuleb alla kriipsutada, et need seltsimehed andsid kindla panuse mitte ainult regati, vaid ka sellele eelnenud Nõukogude Eesti 40. aastapäeva tähistamise julgeoleku kindlustamiseks.

³ Siin on ilmselt mõeldud hotelliteenindajate vormi. – Tlk.

Näiteks L. V. Sapõgin, teaduskonna nr. 10 lõpetaja, olles operatiiv-juurdlusgrupi koosseisus, osales aktiivselt mõnede faktide uurimises nõukogudevastaste lendlehtede levitamise ja natsionalistlike loosungite kirjutamise kohta, rea teravate signaalide kontrollimises. Ta oli läbiotsimistel, võttis osa ülekuulamistest ja küsitlemistest, oli operatiivkorrapidaja.

Teaduskonna nr. 8 lõpetaja V. L. Volkov, kasutades oma võõrkeelteoskust ja teadmisi lennunduse alal, lennuvälja veoteenistuse töötaja kattevarju all, kasutades ka isiklikku aega ja töötades 14–16 tundi päevas ilma puhkepäevadeta, lahendas edukalt (nii isiklikult kui ka usaldusisikute kaudu) erinevaid operatiivküsimusi, sealhulgas literareiside ja erireiside julgeoleku tagamisel.

RJK Kõrgkooli isikkoosseis, töötades Eesti Riikliku Julgeoleku Komitee juhtimisel, täitis edukalt neile antud ülesanded. Sellise kõrge hinnangu kõigele operatiivtoimkonna poolt tehtule andsid ENSV RJK esimees A. P. Pork ja teised selle organi juhid.

Kooli kursuslaste jaoks oli osavõtt OPR-80 tagamisest hea operatiivtöö praktika. Selle eriline väärtus tulevaste tšekistide jaoks seisneb järgnevas.

Esiteks, lahendades operatiivülesandeid tegelikult "agendi režiimis" (erinevalt näiteks operatiivtoimkondadest, kus kursuslastel harilikult tuleb osaleda), kõik nad tunnetasid agentuurtöö paljusid aspekte, mis kahtlemata aitab neid tulevikus salajase aparaadi juhtimisel.

Teiseks, kõik see, millega nad sellel perioodil kokku puutusid tšekistliku tegevuse valdkonnas, laiendas nende professionaalset silmaringi.

Kolmandaks, töötades ühtse kollektiivina, veendusid kursuslased, kui tähtis on tegevusühtsus ja kooskõlastamine, vastastikune abi ja üksteisemõistmine operatiivprotsessis. Nad said üpris hea moraalse karastuse.

Kursuslaste poolt operatiivsete funktsioonide täitmine Olümpiamängude tingimustes aitas tervikuna kaasa neil võitleva tšekistliku karakteri kasvatamisele, mille vajalikkusele pööras tähelepanu NSVL RJK esimees seltsimees J. V. Andropov oma kohtumisel kooli isikkoosseisuga 1. septembril 1980. a.

Soovitatud F. E. Dzeržinski nim. NSVL RJK Kõrgkooli erikateedri nr. 17 poolt

Teaduslik toimetaja polkovnik E. G. Nazarov

Kõrgkooli tööd 24 (F. E. Dzeržinski nimeline NSVL Riikliku Julgeoleku Komitee Oktoobri-revolutsiooni ordeniga Punalipuline Kõrgkool), Moskva 1981, lk. 82–90.

Vene keelest tõlkinud
Tiit Noormets

Tiit Noormets

(1959)

Lõpetanud Tartu ülikooli (1982) ja Moskva Ajaloo-Arhiivinduse Instituudi (1985). Olnud 1983–1993 Filmi-, Foto- ja Fonodokumentide Riiklikus Keskarhiivis (FFFRKA) erinevatel ametikohtadel, sh. kasutusosakonna juhataja. 1993–1995 töötas kaitseministeeriumis, alates 1996 Riigiarhiivis. Uurimisvaldkonnad: sõjaajalugu, sh. relvastatud vastupanuliikumised; 20. sajandi Eesti ajalugu. Üle 50 teadus- ja aimeartikli ja kommenteeritud dokumendipublikatsiooni.